

Over maart 2017
Nieuwsbrief Pensioenen
Bedoeld voor pensioenfondsen

Nieuw pensioenstelsel

- Op dit moment wordt een kabinet met VVD, CDA, D66 en GroenLinks onderzocht. VVD en D66 zijn sterk voorstander van een wijziging van het huidig solidaire pensioenstelsel naar een (veel) meer individueel gericht pensioenstelsel, met individuele pensioenopbouw en al dan niet collectieve risicodeling. Het CDA en GroenLinks hebben zich hier wat voorzichtiger over uitgelaten, maar willen op pensioengebied wel meer individuele invullingsmogelijkheden.
- Pensioen staat bij de informatie, ondanks de grote financiële belangen, niet hoog op de prioriteitenkalender van de verschillende partijen: Het lijkt voor geen van de partijen een echt breekpunt. Dat betekent echter ook dat de pensioenwereld nog steeds het initiatief kan nemen bij de vorming van een nieuw pensioenstelsel. De SER is er dan ook alles aan gelegen om tijdens de (in)formatieperiode met een eensluidend voorstel te kunnen komen voor een nieuw pensioenstelsel. De SER en de Pensioenfederatie hebben daartoe enkele varianten uitgewerkt. Nu is het aan de SER om een duidelijke keuze aan de (in)formatiepartners voor te leggen.
- Op dit moment liggen er nog twee mogelijke nieuwe pensioenvormen voor:
 1. Een ambitiepensioen: Een stelsel vergelijkbaar met het huidige, waarbij de pensioenen echter minder hard worden toegekend (variant 1-B).
 2. Een pensioen met individuele pensioenpotjes en een buffer voor collectieve risicodeling (IV-C). Van deze variant bestaan weer verschillende sub-varianten.Bij beide pensioenvormen zal sprake zijn van een premieovereenkomst. En bij beide varianten lijkt nu in de uitkeringsfase uitgegaan te worden van een variabel pensioen, zoals we dat nu bij beschikbare premieregelingen kennen (Wet verbeterde premieregeling).
- Het is de bedoeling dat de huidige vormen van uitkerings- en premieovereenkomsten blijven bestaan, naast deze nieuwe vorm van een premieovereenkomst. Het zal wel leiden tot het vervallen van de doorsneesystematiek. Dit zal waarschijnlijk leiden tot een ingrijpende wijziging van de fiscale regelgeving voor premieovereenkomsten, omdat die in de kern gebaseerd is op leeftijdsstaffels en gelijkmatige pensioenopbouw. Ook moet er een overgangsregeling getroffen worden voor het vervallen van de doorsneepremie en voor de opgebouwde pensioenen. De Pensioenfederatie heeft daar onlangs in een document met een 5-stappenplan nog een keer op gewezen.
- Het Verbond van Verzekeraars en de Pensioenfederatie hebben gezamenlijk opgeroepen om de pensioenhervormingen niet te gebruiken om de fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw verder te verlagen: De versoeringen hebben er al toe geleid dat de pensioenen sterk verlaagd zijn. Zij verwijzen daarbij impliciet naar plannen van diverse politieke partijen om het maximum van de fiscaal te faciliteren pensioenopbouw (€ 103.517 in 2017) verder te verlagen. Het Verbond van Verzekeraars en de Pensioenfederatie stellen dat dit na de versoeringen in de afgelopen jaren onverenigbaar is met de wens om inkomensterugval bij pensionering te voorkomen.

- Meer informatie

<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/03/23/persoonlijk-pensioen-met-solidariteit-7533219-a1551652>

<https://www.ser.nl/nl/actueel/nieuws/2010-2019/2016/20160520-persoonlijk-pensioenvermogen.aspx>

<https://www.pensioenfederatie.nl/paginas/nl/openbaar/publicaties/servicedocumenten/rapporten-pensioenfederatie-toekomst-pensioenstelsel>

<https://www.pensioenfederatie.nl/paginas/nl/openbaar/actueel/verkiezingen>

<https://www.pensioenfederatie.nl/artikelen/actueel/2017/openbaar/maart/oproep-verbond-en-pensioenfederatie-respecteer-langjarig-fiscaal-kader>

AFM en DNB: agenda 2017 en wetgevingswensen 2017

- AFM heeft op basis van de agenda 2016 – 2018 de activiteitenagenda voor 2017 gepubliceerd. Pensioen wordt expliciet benoemd als een markt waar consumenten hard geraakt kunnen worden en dus risicovol. Voor pensioenfondsen zijn volgens de AFM de volgende risico's van belang:
 1. De tegenvallende financiële positie na pensionering door marktomstandigheden en gebrekkige communicatie.
 - Komen tot een integraal overzicht voor consumenten van inkomen en vermogen op en vóór pensioendatum. Verkennen mogelijkheden van een pensioen-APK voor consumenten.
 - Door betere communicatieregels en een structurele aanpassing van het pensioenstelsel er voor zorgen dat de verwachtingen van deelnemers beter aansluiten op daadwerkelijke pensioenuitkeringen.
 - Onderzoek met pensioenuitvoerders en eventueel werkgevers naar mogelijkheden om vooral kwetsbare consumentengroepen meer te activeren op pensioengebied.
 - Guidance (samen met DNB) ter verbetering van de informatieverstrekking ten aanzien van de zekerheid van het pensioen, de indexaties en de kortingen.
 - Onderzoek naar de pensioenadvisering van consumenten.
 2. De kwetsbaarheid van klantdata, de cybercrime en de verdere digitalisering (cloud computing, block chain, big data analyses).
 - AFM gaat een visie opstellen over de zorgplicht in een gedigitaliseerde wereld.
 - AFM gaat samen met de Autoriteit Persoonsgegevens een visie ontwikkelen over zorgvuldig gebruik van klantdata.
- DNB publiceerde al in november de agenda voor 2017. In de Nieuwsbrief van februari 2017 schreef DNB dat het in 2017 de on-site onderzoeken naar beleggingen, governance en bedrijfsmodellen voortzet. Verder schrijft DNB dat het een on-site onderzoek gaat doen naar;
 1. De vermogensbeheerkosten in relatie tot het rendement en het risico's.
 2. Robuuste pensioenadministraties in relatie tot innovaties en risico's.
 3. Specifieke risico's bij het beleggen in hypotheeklen door pensioenfondsen.
 Verder gaat DNB onderzoek doen naar de informatiebeveiliging bij pensioenfondsen.
- AFM en DNB hebben in hun wetgevingsbrieven wetgevingswensen vermeld. Op pensioengebied is er weinig nieuws.
 - AFM: Invulling van de zorgplicht bij nieuwe pensioencontracten in een nieuw pensioenstelsel.
 - DNB: Procedures bij de toetsing van bestuurders in (hoger) beroep – zowel bij de aanvangstoetsen als bij de hertoetsingen – zouden achter gesloten deuren moeten kunnen plaatsvinden, tenzij de bestuurder zelf een openbare behandeling wil.
 Verder hebben AFM en DNB geen nieuwe wetgeving op pensioengebied aangekondigd.
- Meer informatie:
 - <https://www.afm.nl/nl-nl/verslaglegging/agenda>
 - <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2017/mrt/afm-wetgevingswensen-2017>
 - https://www.dnb.nl/binaries/Toezicht%20Vooruitblik%202017_tcm46-349591.pdf
 - <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/03/24/aanbiedingsbrief-wetgevingsbrief-financiele-markten>
 - <https://www.dnb.nl/nieuws/dnb-nieuwsbrieven/nieuwsbrief-pensioenen/nieuwsbrief-pensioenen-februari-2017/dnb353159.jsp>

Verzamelwet Pensioenen 2017

- In de vorige Nieuwsbrief hebben wij aandacht besteed aan de Verzamelwet Pensioenen 2017. Inmiddels is bekend dat dit wetsvoorstel niet controversieel is verklaard. Dit betekent dat het wetsvoorstel tijdens de demissionaire status van het kabinet in de 2de en 1ste Kamer kan worden behandeld.
- De Pensioenfederatie heeft een paar kanttekeningen geplaatst bij het wetsvoorstel:
 - Het vervallen van de (plicht tot) opgave van het te bereiken nominaal pensioen als er al een opgave moet worden gedaan van de reële pensioenen in een pessimistisch, verwacht en een optimistisch scenario, zal bij deelnemers tot onduidelijkheden leiden. De Pensioenfederatie wil dat er sowieso een plicht blijft bestaan tot opgave van een nominaal pensioen en is dus tegen deze voorgestelde wetwijziging.
 - De grens van € 1 miljard voor een verplichte raad van toezicht kan alleen ingevoerd worden met flankerend beleid voor bijzondere situaties, om te voorkomen dat er onnodig kosten worden gemaakt, en werkbare termijnen van invoering. Ook vindt de Pensioenfederatie het heel vreemd dat de verplichte raad van toezicht wordt ingevoerd voordat de beloofde evaluatie van de governance heeft plaatsgevonden.
- Daarnaast stelt de Pensioenfederatie voor om bepaalde andere onderwerpen in de Verzamelwet Pensioenen 2017 op te nemen:
 - Mogelijkheid tot aanpassing AOW-overbruggingspensioen als AOW-leeftijd opschuift.
 - Aanpassing inkooptarief in basisregeling bij nettopensioenen.
 - De uitzondering op terugmeldplicht van artikel 34a Wet bescherming persoonsgegevens die wel voor verzekeraars en premiepensioeninstellingen geldt, zou ook voor pensioenfondsen moeten gelden.
 - Faciliteren verhaalsmogelijkheid bij derivatentransacties van APF-en.
- Meer informatie:

<https://www.pensioenfederatie.nl/actueel/nieuws/2017/openbaar/maart/position-paper-verzamelwet-pensioenen-2017>

Wet verbeterde premieregeling: variabele pensioenuitkering en life cycle beleggen

- In de brief van 2 maart 2017 beantwoordt staatssecretaris Klijnsma enkele vragen over de overgang van een vaste beleggingsmix naar life cycle beleggen, naar aanleiding van het rapport van Ortec van november 2016. Uit het Ortec-onderzoek volgt overigens geen voorkeur voor een bepaald beleggingsbeleid.
- De staatssecretaris schrijft dat het Ortec rapport laat zien dat een tussentijdse overstap van een vaste beleggingsmix naar een life cycle een negatieve impact kan hebben op de hoogte van het pensioen. Tevens is het risico op een verlaging van het pensioen bij een voortzetting van de vaste mix aanzienlijk hoger.
- De staatssecretaris schrijft verder dat de pensioenuitvoerder de (gewezen) deelnemer bescherming kan bieden door afbouw van het beleggingsrisico en afdekking van het renterisico, naarmate de leeftijd vordert. Dat wil zeggen via een life cycle. De bescherming mag echter ook via een andere methode worden geboden, als de uitvoerder tenminste kan onderbouwen dat de betreffende alternatieve methode voldoende bescherming biedt aan (gewezen) deelnemers, zonder dat dit ten koste gaat van de andere belanghebbenden. Een pensioenuitvoerder kan dus maatwerk bieden.
- In deze brief bevestigt de staatssecretaris in gesprek te zijn met de Stichting van de Arbeid over de vraag in hoeverre de huidige taakafbakeningseisen belemmerend zijn voor de uitvoering van variabele pensioenuitkeringen binnen vrijwillige pensioenvoorzieningen bij

bedrijfstakpensioenfondsen en in hoeverre alternatieve eisen mogelijk zijn.

- Meer informatie:

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2017/03/02/beantwoording-kamervragen-over-de-wet-verbeterde-premieregeling/beantwoording-kamervragen-over-de-wet-verbeterde-premieregeling.pdf>

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2016/12/15/impact-overstap-van-vaste-mix-op-lifecycle-mix/impact-overstap-van-vaste-mix-op-lifecycle-mix.pdf>

Fiscaal kader 2018

- In de vorige Nieuwsbrief hebben wij de verhoging van de pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 van 67 naar 68 jaar behandeld. In die nieuwsbrief meldden wij nog dat de Belastingdienst later met nieuwe fiscale leeftijdstaffels zou komen. Dat had de Belastingdienst kort daarvoor nog aangegeven. Waarschijnlijk vanwege de kritiek vanuit de pensioenmarkt heeft het Centraal Aanspreekpunt Pensioenen (CAP) van de Belastingdienst de nieuwe 4%- en 3%-leeftijdsstaffels voor 2018 alsnog snel gepubliceerd. Het betreffen wel nog voorlopige staffels. De definitieve leeftijdstaffels worden later formeel bij besluit vastgesteld. Maar afgezien van evidente fouten, zullen deze leeftijdstaffels per 1 januari 2018 gehanteerd worden. Heel grof gesteld worden de beschikbare premies ongeveer 4% tot 7% lager, vergeleken met 2017.
- Het is niet verplicht om de pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 te verhogen naar 68 jaar. Als er geen sprake is van een fiscaal maximale pensioenregeling is het soms mogelijk de pensioenregeling ongewijzigd voort te zetten. Om dat te beoordelen is het noodzakelijk de per 1 januari 2018 geldende maximale opbouwpercentages bij lagere pensioenrichtleeftijden te weten. Ook deze heeft de Belastingdienst als voorlopige percentages gepubliceerd. Dit betekent bijvoorbeeld dat een pensioenregeling met een ouderdomspensioen en een partnerpensioen op opbouwbasis dat 70% van het ouderdomspensioen bedraagt, ongewijzigd voortgezet kan worden op een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar als het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen maximaal 1,76% bedraagt. Als alleen het ouderdomspensioen wordt verlaagd bedraagt het opbouwpercentage 1,738%.
- In dit kader is het ook van belang dat er een wetsvoorstel verwacht wordt op basis waarvan onder bepaalde voorwaarden bij de verhoging van de fiscale pensioenrichtleeftijd de omzetting van de al opgebouwde pensioenen naar de hogere pensioenrichtleeftijd zonder instemming of bezwaarmogelijkheid van de individuele deelnemers kan plaatsvinden. Dit wordt meegenomen in het wetsvoorstel waardeoverdracht klein pensioen.
- Meer informatie:
https://www.belastingdienstpensioensite.nl/VA_17-002_v170310.htm
https://www.belastingdienstpensioensite.nl/VA_17-012_v170317.htm
https://www.internetconsultatie.nl/waardeoverdracht_klein_pensioen

Ontwikkelingen rondom de AOW-leeftijd

- De AOW-leeftijd stijgt sterk. In 2021 ligt de AOW-leeftijd op 67 jaar en vanaf 2022 is de AOW-leeftijd rechtstreeks gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. De verwachting is dat de AOW dan elke twee jaar met ongeveer 3 maanden verhoogd wordt.
- Verschillende politieke partijen (50PLUS, PVV en SP) willen de AOW-leeftijd terugbrengen naar 65 jaar. Dat is echter vrijwel onbetaalbaar en daarom niet reëel. Andere partijen willen dat de stijging van de AOW-leeftijd stopt bij 67 jaar. Ook dat lijkt niet echt haalbaar. Er is echter wel sprake van steeds weer terugkomende fundamentele kritiek op de snelheid waarmee de AOW-leeftijd stijgt.
 Vooral voor bepaalde groepen werkenden: de zware beroepen en de werknemers die al op jonge leeftijd zijn begonnen met werken en sindsdien altijd gewerkt hebben. Het probleem met 'de

zware beroepen' is dat er geen objectief criterium is aan te leggen wat een zwaar beroep is en wat niet. Ook het vaststellen van het aantal jaren dat iemand werkzaam is geweest kan tot allerlei problemen leiden: Bijvoorbeeld de vraag of het werken als zelfstandige daar ook onder valt en of dat dan een bepaald minimaal percentage moet zijn. En hoe moet dat over het verleden vastgesteld worden? Ook dit lijkt geen haalbare weg.

- Onlangs stelden enkele hoogleraren voor om de stijging van de levensverwachting niet volledig door te laten werken in de stijging van de AOW-leeftijd. Zij stelden voor om de stijging van de levensverwachting voor de helft te verwerken via een stijging van de AOW-leeftijd en voor de andere helft extra te financieren en dus te laten doorwerken in de kosten van de AOW. Daardoor zal de AOW-leeftijd minder sterk stijgen en krijgen de werkenden meer tijd om zich op de stijging in te stellen.
- Onlangs is er door Norbert Klein (voormalig 50PLUS) een wetsvoorstel ingediend voor een meer flexibele AOW-leeftijd: de AOW-leeftijd kan op basis van dit wetsvoorstel vervroegd of uitgesteld worden, met actuariële herrekening. Verder zou de AOW op basis van dit wetsvoorstel ook slechts gedeeltelijk kunnen ingaan. Dit wetsvoorstel is echter door de Tweede Kamer verworpen. Van de grote partijen werd het alleen door D66 gesteund.
- Toch maakt een flexibilisering van de AOW-leeftijd wel kans. De VVD, D66, GroenLinks en de PvdA hebben bijvoorbeeld in hun verkiezingsprogramma een bepaalde vorm van flexibilisering staan. Tussen deze partijen bestaat overigens (nog) geen overeenstemming, omdat sommige partijen een echt flexibele AOW-leeftijd willen (zowel vervroegen als uitstellen), terwijl anderen alleen maar de mogelijkheid willen dat de AOW-leeftijd bijvoorbeeld kan worden uitgesteld (VVD). Een flexibilisering lijkt onder een nieuw kabinet toch haalbaar. Ook omdat het deels een tegemoetkoming kan zijn bij de problematiek van de zware beroepen.
- Meer informatie:
http://www.sprenkelsenverschuren.nl/media/publicaties/Publicatie_voorspelling_AOW- en_pensioenrichtleeftijd.pdf
<http://www.volkskrant.nl/opinie/hoogleraren-in-gezonden-brief-aow-leeftijd-stijgt-te-snel~a4472807/>
<http://www.mejudice.nl/economenpanel>
https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34414_initiatiefvoorstel_klein_wet
http://www.ag- http://www.ag-ai.nl/view.php?action=view&Pagina_Id=779

DNB: onbenutte schaal- en efficiency-voordelen bij kleine pensioenfondsen

- In een Engelstalig paper komt DNB tot de conclusie dat kleine Nederlandse pensioenfondsen nog substantiële schaalvoordelen kunnen behalen. De administratiekosten zijn bij de kleinste pensioenfondsen ruim tien keer groter (gemiddeld € 575) dan die van de grootste fondsen (gemiddeld € 50).
- Verder blijkt dat verplichte bedrijfstakpensioenfondsen gemiddeld 38% lagere kosten hebben dan ondernemingspensioenfondsen, terwijl beroepspensioenfondsen juist 53% hogere kosten hebben.
- Het gaat hierbij overigens om de uitvoeringskosten van al enige jaren geleden, namelijk tot 2013. Bij de administratiekosten blijkt er een duidelijk verband te zijn tussen de kosten per deelnemer en de grootte van het pensioenfonds. In 2014 publiceerde DNB ook al eerder over deze hogere uitvoeringskosten van kleinere pensioenfondsen.
- Meer informatie:
<https://www.dnb.nl/nieuws/publicaties-dnb/dnb-working-papers-reeks/dnb-working-papers/working-papers-2017/dnb353025.jsp>

Nettopensioenen bij pensioenfondsen

- In de vorige Nieuwsbrief hebben wij stilgestaan bij de noodkreet van de Pensioenfederatie ten aanzien van nettopensioenen bij een pensioenfonds: bij de verplichte inkoop in de basispensioenregeling verliezen deelnemers onder de huidige omstandigheden 20% tot 30% van hun pensioen. Klijnsma wil dit (voorlopig) niet aanpassen, omdat de gestelde voorwaarden naar de mening van Klijnsma nodig zijn om vermenging van de middelen voor de nettopensioenregeling met middelen voor de basispensioenregeling te voorkomen. Ook wil ze niet inbreken op wettelijke afspraken over taakafbakening.
- Wel geeft Klijnsma aan dat ze weer in gesprek gaat met de Stichting van de Arbeid en dan de eindconclusies zal meedelen aan de 2de Kamer. De Stichting van de Arbeid heeft voorgesteld om de inkoop te laten plaatsvinden op basis van een dekkingsgraadopslag (met een minimum ter grootte van mvev en een maximum ter grootte van vev).

Meer informatie:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/03/16/beantwoording-kamervragen-over-het-artikel-%E2%80%98nettopensioen-is-vaak-loos-product%E2%80%99>

<http://www.stvda.nl/nl/publicaties/nota/2010-2019/2017/20170301-netto-pensioenregelingen.aspx>

Banksparen en pensioen

- Staatssecretaris Klijnsma heeft, op basis van een motie uit de 2de Kamer, uitgezocht in hoeverre banksparen zou kunnen bijdragen aan een beter pensioenresultaat. Staatssecretaris Klijnsma stelt dat een pensioen altijd levenslang moet zijn en blijven. Bij banksparen is er geen levenslange uitkering. En de combinatie van banksparen en een verzekering van het langlevensrisico is volgens haar commercieel niet uitvoerbaar. Banksparen kan dus volgens haar niet bijdragen aan een hoger pensioenresultaat.
- Meer informatie:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/03/17/kamerbrief-banksparen-pensioen>

Convenant arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling verlengd

- Op 13 januari 2013 hebben de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars een convenant gesloten over de dekking van arbeidsongeschiktheidspensioen en van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid in pensioenregelingen. Bij naleving van dit convenant wordt er op een eenduidige wijze omgegaan met deze arbeidsongeschiktheidsdekkingen bij verzekeraars en pensioenfondsen. Daardoor vallen zieke en arbeidsongeschikte deelnemers bij dienstverlatingen en dergelijke niet meer tussen wal en schip. Er is ook een Q&A bijgevoegd. Overigens is gebleken dat niet alle pensioenfondsen dit convenant volgen.
- Meer informatie:

<https://www.pensioenfederatie.nl/actueel/nieuws/2017/openbaar/maart/evaluatie-convenant-over-de-dekking-van-arbeidsongeschiktheidspensioen-en-premievrijstelling-in-pensioenregelingen>

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2013/07/18/convenant-over-dekking-van-arbeidsongeschiktheidspensioen-en-premievrijstelling-in-pensioenregelingen>

Pensioenfondsen en btw

- Staatssecretaris Wiebes antwoordt de Eerste Kamer dat bij Nederlandse DB-regelingen die in het buitenland worden uitgevoerd – bijvoorbeeld in België – wel btw-plicht bestaat. Net als bij Nederlandse DB-regelingen die in Nederland worden uitgevoerd en onafhankelijk van het feit dat er in België geen btw-plicht bestaat bij DB-pensioenfondsen..
- Meer informatie:

https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20170302/verslag_van_een_schriftelijk_2

Pensioenagenda

2017 Q2	<ul style="list-style-type: none"> • Voorjaar 2017 implementatieplan IORP II-Richtlijn. • Wetgeving recht pensioenuitvoerder op waardeoverdracht kleine pensioenen en heroverweging voorwaarden bij collectieve waardeoverdracht (vóór de zomer 2017). • Indienen wetsvoorstel herziening Wet op het financieel toezicht. • Nadere uitwerking Klijnsma transitie bij afschaffen doorsneesystematiek (voorjaar 2017). • Publicatie vervolgonderzoeken CBS naar witte vlekken op pensioengebied (voorjaar 2017).
2017 Q3	<ul style="list-style-type: none"> • Per 1 juli 2017 de verplichting om Pensioen 1-2-3 ook voor gewezen deelnemers, gewezen partners en pensioengerechtigden beschikbaar te hebben op de website. • Per 1 juli 2017 beoogde inwerkingtreding Verzamelwet pensioenen 2017. • Rond 1 juli 2017 mededeling over evaluatie Wet verevening pensioenen bij scheiding. • Wetsvoorstel fuseren bedrijfstakpensioenfondsen met afgescheiden vermogens na zomerreces 2017. • Medio 2017 evaluatie nFTK. • Per 16 augustus 2017 verplichting voor pensioenfondsen om derivaten via central clearing af te handelen. Zeer waarschijnlijk uitstel tot 16 augustus 2018: Europees Parlement moet nog instemmen met het besluit van de Europese Commissie daartoe.
2017 Q4	<ul style="list-style-type: none"> • Overgangsregeling Wet verbeterde premieregeling eindigt op 31 december 2017. • In 2017 evaluatie visitatiecommissies en governance bij pensioenfondsen in het algemeen. • Evaluatie Wet versterking bestuur pensioenfondsen (heroverweging visitatiecommissie). • Naar verwachting uiterlijk per 1 januari 2018 uitslag van onderzoek naar vrijwillige aansluitingen bij verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen.
2018	<ul style="list-style-type: none"> • Per 1 januari 2018 AOW-leeftijd naar 66 jaar. • Per 1 januari 2018 verhoging fiscale pensioenrichtleeftijd naar 68 jaar. • Per 1 januari 2018 verwachte inwerkingtreding wetsvoorstel recht op waardeoverdracht kleine pensioenen pensioenuitvoerder en heroverweging voorwaarden collectieve waardeoverdracht bij verschuiving pensioenrichtleeftijd. • Naar verwachting per 1 januari 2018 inwerkingtreding Wet inzake fusie verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen. • In de loop van 2018 weergave te verwachten pensioen Pensioenregister o.b.v. drie scenario's. • Verwachte inwerkingtreding wetsvoorstel Bestuur en Toezicht Rechtspersonen.
2019	<ul style="list-style-type: none"> • Vóór 13 januari 2019 implementatie van vernieuwde IORP-richtlijn in Nederlandse regelgeving. • Onderzoek Commissie Parameters naar nieuwe parameters pensioenfondsen per 1 januari 2020. • Uiterlijk per 1 september 2019 evaluatie Wet verbeterde premieregeling (variabele pensioenuitkeringen).
2020	<ul style="list-style-type: none"> • Nieuw pensioenstelsel met degressieve pensioenopbouw en/of persoonlijke pensioenrekeningen moet in werking treden (?). • Afschaffen doorsneepremie (?).
2021	<ul style="list-style-type: none"> • Per 1 januari 2021 AOW-leeftijd naar 67 jaar. • Evaluatie Wet inzake recht op waardeoverdracht klein pensioen.
2022	<ul style="list-style-type: none"> • AOW-leeftijd wordt gekoppeld aan de levensverwachting: per 1 januari 2022 AOW-leeftijd naar 67 jaar en 3 maanden.